

УДК 94(477)

О.Б. Потіха, канд. істор. наук

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

ГРОМАДСЬКА ТА НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ І. ПУЛЮЯ

O.B. Potikha, Ph.D.

PUBLIC AND NATIONAL AND CULTURAL ACTIVITIES IVAN PUL'UY

Ім'я Івана Пулюя (1845–1918) відоме в Україні та далеко за її межами. Уродженець Тернопільщини прославився не лише як один із першовідкривачів радіоактивного випромінювання та своїми досягненнями у галузі теоретичної і практичної фізики та електротехніки. Іван Пулюй – багатогранна постать в історії світової науки і техніки та громадсько-політичного і національно-культурного життя кінця XIX – початку XX ст.

Філософ, педагог, перекладач, доктор філософії і фізики, професор – його досягнення відомі як нинішньому поколінню українства так і світовій громадськості. Здобувши освіту у Тернопільській гімназії, згодом завершивши навчання на філософському та теологічному факультетах Віденського університету, молодому фахівцеві не вдалося працевлаштуватися на батьківщині через активну патріотичну позицію. Не став він і священником, а захопився фізикою, досягнення у сфері якої йому принесли світову славу і визнання. Доля розпорядилася так, що його, як здібного випускника європейського вишу зарахували викладачем фізики до Військової академії у Хорватії, згодом – до Стразбурзького та Віденського університетів, Празького політехнічного інституту.

Перебуваючи далеко за межами рідної землі, І. Пулюй ніколи не забував про свої корені, завжди залишався свідомим українцем та патріотом своєї Батьківщини. Ще під час навчання у Тернопільській гімназії, він займав активну громадсько-політичну та національно-культурну позицію. Він належав (з 1864 р.) і був одним з перших голів таємного учнівсько-студентського товариства „Громада”, метою діяльності якого було вивчення вітчизняної історії та літератури, пропагування вивчення української мови. Громадівці присягли стояти на захисті рідного слова, говорити рідною мовою, допомагати незаможним учням, займатися культурно-просвітницькою діяльністю. Так, 1904 р. громадівці організували святкування з нагоди 35-річного ювілею творчої праці відомого українського композитора Миколи Лисенка. Кошти, зібрані під час свята, з ініціативи І. Пулюя, використовувалися на матеріальну допомогу українським студентам. Цей фонд був названий іменем засновника – „Фондом Пулюя” і проіснував до 1939 р., тобто до початку Другої світової війни. „Громада” у Відні також мала власну бібліотеку, яка складалася переважно з українських книжок: творів Т. Шевченка, І. Котляревського, О. Стороженка, П. Куліша та ін. Серед періодичних видань були: „Основа”, „Правда”, „Мета”, „Русь”, „Вечерниці” та інші галицько-руські видання, також кілька книжок польських і німецьких класиків. Бібліотека передавалась від однієї генерації студентів до іншої та переносилася з місця на місце з метою конспірації. Упродовж 1860-х рр. тернопільська „Громада” стала справжньою школою українознавства для молодшої тернопільської інтелігенції.

Будучи студентом Віденського університету, Іван Пулюй став одним із організаторів (з 1868 р.), активістів, а згодом і очільником товариства „Січ” (1873–1874), яке було найдієвішою організацією серед українських „Січей” та об'єднувало українську молодь австрійської столиці. З її ініціативи, як професійної студентської організації, у 1881 р. у Коломиї відбулося перше загальне віче галицького і буковинського студентства. З початку XIX ст. І. Пулюй разом з однодумцями з товариства „Січ”

підтримував боротьбу за український університет у Львові. У 1902 р. Він підготував звернення до австрійської влади з категоричною вимогою припинення полонізації на території західноукраїнських земель та відкриття українських національних шкіл, гімназій та університетів. Віденська „Січ”, як перше українське студентське товариство народовецького напрямку та діяльність Івана Пулюя у ньому відіграли видатну роль в історії українського національного відродження в умовах австрійського панування.

У 1914–1918 рр. семидесятирічний професор Пулюй долучився до акції допомоги Союзу визволення України та Бойової управи Українських січових стрільців під час Першої світової війни. Воєнне лихоліття стало важким тягарем для українців Галичини. Бойові дії на території галицьких земель змушували галичан покидати рідні домівки та привели до появи великої кількості українських біженців за кордоном, які потребували матеріальної допомоги та моральної підтримки. Саме тоді Іван Пулюй разом з відомим українським ученим та громадським діячем, вихідцем з Тернопільщини Іваном Горбачевським (брат Антіна Горбачевського – сенатора польського парламенту 1927–1929) очолили Комітет допомоги українським утікачам у Празі. І. Пулюй, відклавши на другий план свої фахові дослідження, разом з однодумцями пропагував українську національну ідею за кордоном і цим зробив вагомий внесок у розбудову Української народної республіки та Західноукраїнської народної республіки. Практичним доказом цього є його праця під назвою „Україна та її міжнародне політичне значення”, видана у 1915 у Відні. Це одна з перших публікацій з геополітики України.

Одним із улюблених занять І. Пулюя було перекладання релігійних праць із стародавніх мов. Маючи за плечима навчання на теологічному та філологічному факультетах, добре оволодів багатьма давніми мовами. Разом з письменником, етнографом і перекладачем П. Кулішем, а після його смерті – з письменником І. Нечуєм-Левицьким, переклали Псалтир та Євангеліє (відповідно з давніх гебрейської та грецької мов). Фахівці високо оцінили якість перекладів, які були включені до виданої в 1905 р. Британським біблійним товариством української Біблії. 1871 р. У Відні І. Пулюй першим надрукував Молитовник українською мовою, а згодом – у 1872 р. написав українською мовою перший підручник з геометрії. Талант І. Пулюя як публіциста проявився у його численних друкованих виступах на захист рідної мови, тому боляче сприйняв Емський указ 1876 р. про заборону української мови. Двічі звертався до імперської влади з проханням скасувати цей акт. Вболіваючи за рідну мову, він не мав спокою до останніх днів свого життя.

Великий шмат своєї праці І. Пулюй присвятив роботі у Науковому товаристві ім. Т. Шевченка (НТШ), з яким співпрацював з 1893 р., а з 1899 – був дійсним членом НТШ. Завдяки старанням І. Пулюя та інших членів формувалася українська наукова термінологія з математики, природознавства, медицини. НТШ видавало брошури Пулюя, які відіграли важливу роль у поширенні наукових знань рідною мовою.

Будучи поборником української національної ідеї, Іван Пулюй усе своє життя присвятив науковим дослідженням та служінню рідному народові.

Література.

1. Заставний Ф. Іван Пулюй – великий патріот України: малознані сторінки творчості / Федір Заставний; Львівський державний університет імені І. Франка [та ін.]. – Львів, 1996. – 76 с.

2. Гайда Р., Пляцко Р. Іван Пулюй (1845–1918). Життєписно бібліографічний нарис. – Львів: НТШ, 1998. – 275 с.

2. Електронний ресурс. Режим доступу до джерела: <https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/10-16.pdf>